

Pospíšil, Ivo

Významná kniha ukrajinského slavisty

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. X, Řada literárněvědné slavistiky. 2004, vol. 53, iss. X7, pp. 159-160

ISBN 80-210-3357-6

ISSN 1212-1509

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/103128>

Access Date: 29. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

VÝZNAMNÁ KNIHA UKRAJINSKÉHO SLAVISTY

Jevhen Nachlik: *Dolja. Los. Sud'ba. Ševčenko i pol'ski ta rosij'ski romantyky*. Nacional'na akademija nauk Ukrajinj, L'viv 2003.

Tři slova z titulu práce Jevhena Nachlika, jehož přednášky měli před časem příležitost posluchat studenti brněnské ukrajinistiky (Nachlik má po dědečkovi český původ – Náhlík), označují kategorii osudu ve třech jazycích a literaturách, které jsou tu obšírně zkoumány jako pozadí tvorby tří erbovních básníků slovanského romantismu. Kdybych měl charakterizovat Nachlikovu reprezentativní monografii jednou větou, řekl bych, že je to nové přečtení T. H. Ševčenko na relevantním pozadí slovanského romantismu. Ale musel bych vzápětí dodat, že tu jeden významný komponent chybí: K. H. Mácha. Tím nechci říci, že další slovanští romantici, např. slovinští, srbští, černohorští nebo bulharští či chorvatští a lužickosrbští, nejsou podstatní, ale Mácha znamená snad i novou, hlubší, nitermější etapu romantismu ve smyslu poetologickém: to ostatně dobře zachytili surrealisté, kteří se rádi odvolávali k řadě romantiků či kváziromantiků, ale zdaleka ne ke všem (byli mezi nimi např. Achim von Arnim, William Blake a právě K. H. Mácha a jeho Krkonošská pouť). Nachlik ukazuje ukrajinského barda především jako evropského, nikoli jen východoslovanského básníka. Jeho metodu lze označit za jakýsi obohacený návrat k ideografii, dějinám idejí (Ideengeschichte) a tematologii čili látkovědě (Stoffgeschichte), ovšem rozhraní 20. a 21. století. V Nachlikově metodologické hierarchii stojí historičta a političnost či ideologičnost na prvním místě, pak teprve následuje morfologie (poetika): je to podobný postup, jaký v Slovesnosti Slovanů (1928) zvolil druhdy Frank Wollman: morfologie (eidologie či eidografie) vyrůstá jen povolna z ideografického a tematologického podání.

První kapitola *Revolucionismus a/nebo konzervatismus: říše a/nebo svoboda?* líčí dialektiku tří básníků i jejich nejbližších kolegů v kataklyzmatech doby, druhá je hermeneuticky a místy dekonstruktivisticky intertextuální (Puškin a Lermontov v percepci T. Ševčenko, Mickiewicz v percepci Ševčenko, Ševčenko a „ukrajinská škola polského romantismu“, příznačná je pasáž, kde autor vyslovuje hypotézu o tom, že Stowacki znal Hajdamaky). Třetí kapitola zkoumá vztah historie a mytologie na dílech zmíněných tří „klasiků“ romantismu, přičemž si všímá také mesianismu a Ševčenkovy oscilace mezi mýtotovcem a mýtomédiem. Čtvrtá kapitola je založena na zkoumání ambivalence básníků (hravost, dialogismus, nejednoznačnost, kontrapunktičnost, dualismus aj.). V páté kapitole autor zkoumá problém theodicey (theodiceje) zdůvodňující existenci světového zla božím řízením. Šestá kapitola pojednává o dualismu těla a ducha.

Toto vše se zdá být jen přípravou k rozsáhlé sedmé (snad symbolicky?!) kapitole o „filozofii tragismu“, jež již přímo souvisí s názvem knihy, tedy s fatalismem, voluntarismem a absurdní vzpourou. Parádním kouskem je tu vyložení ruského pojmu „sud'ba“ a polského „los“ a dále „rok“, „žrebij“, „fortuna“ i v dílech básníků, přičemž jistou středovou polohu tu zaujme ukrajinské a ruské dialektové „dolja“. Zde Nachlik ukazuje na hlubinné spojitosti s folklórem a vůbec lidovými představami osudu a vše vrcholí výkladem mytologématu „dolja“ u T. Ševčenko. V jistém smyslu ideovým vrcholem svazku je poslední kapitola, v níž autor dochází k názoru o silném existenciálním aspektu zkoumaných básníků a jejich soupeřnických období romantismu.

Přílohou je pojednání o modernistickém a postmodernistickém výkladu zmíněných jevů: modernismus je poněkud odbyt pár odstavci (s. 552–553), postmoderna zaujala Nachlika více a v 16 bodech hledá spojitost romantismu a postmodernity. Zde si musíme uvědomit několik věcí: postmoderna jde v poetice programově často až k normativnějším předromantickým strukturám. Je to pochopitelné, neboť v těchto směrech ještě před „velkým třeskem“ žánrového systému lze snadněji využívat intencionální intertextuality (klasicismus, sentimentalismus); všimněme si, jak často se „postkomunističtí“ postmodernisté obracejí k normovanému socialistickému realismu. Naopak z hlediska metody se romantismus blíží postmoderně v tom, že zauzluje žánrové hranice a zásadně mění normované charakteristiky slovesných tvarů. Nicméně měli bychom si také uvědomit, že hledání postmodernismu v dřívějších směrech musí mít své hranice, neboť jen intertextualita nemůže být znakem postmodernity. Jinak řečeno: řada znaků, které se v Nachlikových šestnácti bodech jeví jako styčné plochy postmodernity a romantismu, se běžně vyskytuje i jinde. Sama ukra-

jinská literatura má k tradici kvazipostmoderní poetiky dosti blízko, ale nikoliv v romantismu, ale právě v ambivalentnosti a travestijnosti svých burleskních počátků, z nichž se tak rád napájel i rusifikovaný N. V. Gogol. Doba si však žádá své, a tak nebudeme autorovi vytýkat to úporné hledání spojitosti s postmodernou, které je tu stejně jen naznačeno. Možná by stálo za to – a snad na tom Nachlik již pracuje – hlubinnější a monografické zkoumání např. tradic ukrajinské literatury obecně a postmoderny – takto „nově pročítají“ svou literaturu už leckde jinde.

Bylo by možné zabývat se podrobně jednotlivými tezemi a závěry, k nimž autor dochází, ale to ponecháme ukrajiniistům v úzkém slova smyslu. To, co zůstane trvalejší hodnotou Nachlikovy monografie, co nebude smět být opomenuto nikým, kdo se kdy bude zabývat ukrajinskou literaturou 19. století, jejími tradicemi a sepětím s jinonárodní produkcí, je detailní mapování terému, svazek mezi politikou, ideologií a historií, to, že Nachlik do svého badatelského konceptu integroval nové podněty hermeneutické a dekonstruktivistické, ale s mírou, nikoli extrémně, že se snažil obnovit historicitu literární vědy a její vztah k jinými duchovědami. Jedno je však nápadné: kdo četl zkoumané autory, ví, že jejich podoba je možná daleko jednodušší než Nachlikův výklad. Otázka je, kolik interpretací, souvislostí a intertextovosti je možné z literatury vytěžit: co je ještě doložitelné přímo z textu a co vzniká na rozsáhlejší ploše, kde se střetá text, autor, badatel a tlak kulturního a politicko-ideologického prostředí. V jeho podání ožívá pojetí literatury jako součásti kultury, literární text nikoli jako technologický výtvar, ale jako součást myšlení, duchovna, národní historie, text jako pramen poznání. Méně je tu přítomen imanentní prvek literárního vývoje, ten, který tak extrémně využívaly textové či autonomní, imanentní školy 20. století. Žijeme však v období tzv. poststrukturalismu, který se znovu vrací, aby nově objevil – v jiných souvislostech a s jinými nástroji – již kdysi objevené: To není na škodu, zvláště v případě této Nachlikovy knihy, která opravdu znamená nové přečtení nejen Ševčenka, ale i podstatné vrstvy romantické literatury jako takové.

Ivo Pospíšil

O PŘEKLADU V LITERÁRNÍ KOMUNIKACI

Bogumiła Suwara: *O preklade bez prekladu*, Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie ved, Ústav svetovej literatúry, Bratislava 2003, 176 s.

Absolventka krakovské Polytechniky (obor pozemní stavby) a Jagellonské univerzity ve stejném městě Bogumiła Suwara, která v současnosti působí na krakovské univerzitě, v Ústavu světové literatury Slovenské akademie věd v Bratislavě a Seminári západoslovanských jazyků a literatur Ústavu slavistiky FF MU v Brně (lektorka polského jazyka, přednášky o slovenské literatuře), se ve své vědecké práci zabývá především translatoologií. Tě se týkala už její doktorská práce (*Literární kontext umeleckého prekladu*), problematice komparatistiky, intertextuality, teorii a praxi překladu a polsko-slovenským literárním vztahům se věnuje ve svých parciálních studiích a sama také překládá – ze slovenštiny do polštiny a naopak (mj. S. Wyspiański: Svatba, s M. Kováčikem, některé básně ve výboru veršů slovenských básníků Spotkanie).

Nyní přichází s první syntézou svého translatoologického výzkumu, s monografií *O preklade bez prekladu*, která vznikla v rámci grantového projektu *Teória a dejiny prekladu na Slovensku*. Autorka v ní využila některé své předchozí studie z let 1994–99, které publikovala ve sbornících a časopisech, a pokusila se nově podívat na translatoologické otázky na oně nejjednodušší komunikační „dálnici“ vedoucí od autora přes překladatele ke konečnému, jinojazyčnému čtenáři, především na modelu převodu polské literatury do slovenského literárního a kulturního kontextu.

Suwara rozčlenila svou knihu na dvě části zabývající se dvěma ucelenými tematickými okruhy. V první jde o problematiku všeobecné teorie překladu v aktuální současnosti a v historickém a soudobém polsko-slovenském kontextu, ve druhém se snaží definovat některé funkce překladu a překládání v kontextu literárním, resp. obecněji kulturním, v rámci sociologie umění, estetiky, ale rovněž komparatistiky. Přičemž v první části se snaží postihnout změny, které se projevují v modifikaci modelu teorie překladu Antona Popoviče, ve druhé nastiňuje praktická hlediska užití translatoologických teorií, zejména při výběru titulů polské literatury k překladu do slovenštiny,